

«БЕКТЕМИН»

ОшМУнун Илимий иштер
жана инновациялар боюнча
проректору, ф-м.и.к.,
доцент Э. А. Эшаров

» 12 2024-жыл

Сапиева Нурия Эрмекбаеванын “Азыркы мезгилдеги кыргыздардын ислам динине чейинки ишенүүлөрүнүн жашап келиши. (Фергана өрөөнүнүн түштүгүнүн мисалында)” деген темадагы 07.00.07 – этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы боюнча кошумча кандидаттык экзамендин

Программасы

Кошумча программанын мазмуну

Ислам дининин коомдо кеңири алкакта эл ичинде орун алганына карабастан, ага чейинки диний ишенимдери жана көз караштар ушул мезгилге чейин сакталып келет. Кыргыздарда исламга чейинки диний ишенимдери менен ислам динине ишенүү, бири-бирине жуурулушуп, синкретизм көрүнүшү уланууда. Элдердин мазар таштарга, ар кандай булактарга барып алардын жогорку күчүнө ишенип, ошону менен бирге Куран окуу жана Куран түшүрүү адаттагы көрүнүш болуп калган. Ал жерлерде мал союлуп, тамак-аш бышырылып, тамактануу, ыйык жергелерге ишенүү, ал ыйык жерлерге жана ар кандай оору сыркоодон арылуунун жолун издөөнүн көрүнүшү, адатка айланган. Бакшылык чөйрөсү жана ага ишенгендер, алардын кызматынан пайдалангандар, сөөк көмүү салтындагы түрдүү салт-санаалардын коштолуусу, түрдүү жаныбарлардын дене мүчөсүнүн жана жансыз нерселердин ыйык катары эл арасында ыйыкташтырылып колдонулат. Нерв ооруларын айыктырууда, жин кубар молдолордун кызматынан пайдалангандар, адамдарды ички көйгөйлөрүнүн негизинде жубай табуу, ишинин оңунан жүрүүсү, балалуу болуу максатында бакшыларга кайрылгандар арбын болууда. Ал көрүнүштөр кээ бир учурларда көпчүлүккө таандык катары байкалууда. Азыркы мезгилдеги Фергана өрөөнүнүн түштүк-батышындагы кыргыздардын ислам динине чейинки ишенүүлөрүнүн жашап келишинин өзгөчөлүктөрүн изилдөө.

Кандидаттык экзамендин кошумча программасынын суроолорунун тизмеси:

1. Азыркы учурдагы кыргыздардын исламга чейинки ишенимдерин коомдогу орду.

2. Фергана өрөөнүнүн түштүк-батышындагы кыргыздардагы ислам динине чейинки ишенимдердин түрлөрүн ачып берүү.
3. Ыйык сыйынуучу жайлардын эл арасындагы ордун ачып берүү.
4. Суу ыйыктыгы, Жер-Сууга арналган кудайылардын мааниси.
5. Ай, жылдыз, күнгө табынуу, табигат күчтөрү менен байланышкан ишенимдер.
6. Тумарлар, кут куйдуруунун азыркы учурдагы кызматы.
7. Умай эне культунун трансформанланышы.
8. Отко сыйынууга багытталган ырым-жырымдар.
9. Сөөк коюудагы исламга чейинки салттарды жана ырым-жырымдарды ачып берүү.
10. Кыргыздар өздөрүнүн ата-бабаларынын арбактарына болгон сый-урмат.
11. Жалгыз коюлган мазарлар, жалган мүрзөлөрдүн ыйыкталышын ачып көрсөтүү.
12. Сөөк союлучу көрдүн түрү жана анын мааниси.
13. Сөөктү кепиндөөнүн маани маңызын ачып берүү.
14. Тотемдик ишенимдеги “кайберендин каргышы” түшүнүгү.
15. Жаныбарлардын колдоочу “пир” түшүнүгүнүн мааниси.
16. Колдоочу “буудайык”, “кумайык” жана “көк жал” түшүнүктөрүнүн эл арасындагы орду.
17. Тотемдик мифтик түшүнүктөрдүн фольклордогу чагылышы.
18. Тотемдик ишенимге багышталган “Акыйка” жөрөлгөсүнүн трансформация болушу.
19. Зенги бабага багышталган чакан кудайы.
20. Мал чарбасындагы ыйыкташкан буюмдардын маанисин ачып көрсөтүү.
21. Малдын сүтүнүн, түсүнүн жана дене мүчүлүштүктөрүнүн ыйыкталышынын мааниси.
22. Фергана өрөөнүндөгү бакшычылык ишениминин өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтүү.
23. “Аян” берүү же аян түштөрдүн маңызы.
24. Бакшылар менен жин кубар молдолордун ишмердүүлүгүн ачып көрсөтүү.
25. Бакшычылык ишмердүүлүгүндөгү зикир чалуу, чилдеге олтуруу жүрүмү.
26. “Жин” түшүнүгү.
27. Эмчи-домчулардын бала эмдөө жүрүмүн ачып көрсөтүү.
28. Эмчилердин эл арасындагы түрдүүлүгүн (үйлөөчү, байлоочу, аначы, сыныкчы) ачып көрсөтүү.
29. Төлгөчүлөрдүн ишмердүүлүгү.
30. Эмчи болуу жараяны.

Адабияттардын тизмеси

1. 1. Абашин С.Н. Народный суфизм в современной Средней Азии // Французский институт исследований Центральной Азии. Серия Рабочие документы ИФЕАК. – Ташкент, 2004. – Вып. 7. – с. 1–10.
2. Абрамзон С.М. Киргизи и их этногенетические и историко-культурные связи. Фрунзе. 1999. с.67-68.
3. Айтбаева Г. Святые места Юга Кыргызстана: Природа, Манас, Ислам. Бишкек - 2013 г.
4. Айтбаева Г. Касиеттүү Баткен аймагы жана эл билими. Бишкек - 2012 ж.

5. Басилов, В.Н. Два варианта среднеазиатского шаманства. В. Н. Басилов. Проблемы этногенеза и этнической истории народов Средней Азии и Казахстана. В.Н. Басилов. В.Н. Култ светых в исламе. -М.Мысль.1970.с.144
6. захстана. – М., [б.и.], 1991.
7. Баялиева Т.Д. “Доисламские верования и их пережитки у кыргызов” Фрунзе. 1972.с.12-33.45-49.
8. Баялиева Т.Д. Религиозные пережитки у киргизов и их преодоление. Фрунзе: Илим, 1981.с.95-99.117-123.
9. Борозна Н.Г. Некоторые материалы об амулетах — украшениях населения Средней Азии. // Домусульманские верования и обряды в Средней Азии. М.: ГРВЛ. 1975.
10. Дашковский, П.К. О служителях культа у кыргызов Южной Сибири и Центральной Азии в эпоху средневековья. Древние и средневековые кочевники Центральной Азии (Сборник научных трудов) [Текст]/ П.К.Дашковский. Барнаул, [б.и.], 2008. - с. 27-30.
11. Зубов А.Б. Духи. Фетишизм. Тотемизм [Лекция] / Цикл аудиолекций «Религия неписменных народов». 2010.
12. Катанов Н.Ф. О погребальных обрядах у тюркских племен Центральной и Восточной Азии. Казань: 1894.
13. Поярков Ф. Кара–киргизские легенды, сказки и верования. Памятная книжка Семиреченской области. Верный, 1900. с. 1– 42.91-92.
14. Хайтун, Д.Е. Пережитки тотемизма у народов Средней Азии и Казахстана [Текст]/ Д.Е.Хайтун. Уч. зап. Тадж. гос. ун-та, Т. XIV. Душанбе: 1956. Т. 14. с. 35-48.
15. Штернберг Л.Я. Первобытная религия в свете этнографии. Л. 1936.

**Кыргызстан тарыхы жана археология,
этнология кафедрасынын башчысы**
т.и.к., доцент

Шаанов Т. М.

Катчы:

Эсенали кызы А

